

שיר על מות ידיד

מאת מוֹבִיָּה רִיבֹנֵר

יְדִיד שְׁמַת

מאת א. שלונסקי

למשה ליפשיץ ז"ל

תְּלַפָּה עַל פְּנֵי וְהִקְטַתָּהּ

דְּמוּתָךְ כְּפִלְהַ הַנְּדָרָךְ.

עַל-פָּה קְמַתְּךָ שְׁנֵגְמִיךָ.

קְרֵאתִיךָ מִצֶּדֶף אֲלֵי דָף.

יְדַעְתִּי צִאֲתָךְ וּבֹאֲךָ

קְדַצְתָּ כְּנִיחָ אִמִּי.

קָנַלְתָּ סְדִיגוֹת לְדַבְרִיךָ.

מִיֵּטֵב שְׁתִּיקוּתִיךָ דְּמִי.

וַיְהִי כִי הִגִּיעוּ דְרוֹמָת

יְמִיךָ וְאֵשׁ סַנְבָּס.

סָנִיף קְאָפָס סַרְעֵמַת

קָדְמוּ דוֹמִיָּה אֶת עַרְבָּס.

כְּבִצְתָּ (כֶּךָ עַץ יְקָדַע).

אִוְדִיךָ עָשְׂנוּ וְהִקְבְּרִי:

קְאוּקָה אֵינְנִי יוֹדֵעַ.

אֵינְנִי יוֹדֵעַ דְּכָר.

הזוכר אל הניזכר כיחסו בבית הראשון, כלומר כאיש הקונה חכמה. יודע הוא אותו כעין כדעת אמו את בניה. זהו יחס אינטימי בהרבה. זהו יחס הגיוני הרבה פחות. נראה עכשיו כאילו בבית הראשון עדיין שרוי מרחק בין הזוכר לבין הניזכר —: כמרחק שבין אדם לספר. מצטמצם המרחק בבית השני צימצום רב —: למרחק שבין אם לבניה. ולכן לא רק סגולת בינות דבריו של הידיד עם ידידו, אלא אף מיטב שתיקוֹתיו. עדיין שותק הניזכר והזיבור בפיו של הזוכר.

בבית השלישי חל מפנה. המרכז של שני הבתים הראשונים, הוא ה"אני" של השיר, מהריש. הבית השלישי תפוס כוֹל לו בירי ה"אחה". בתמונה יפה מועמד הידיד בתוך מהלך הטבע ובמעגלו. חיו נמשלים לדרכו של השמש ממזרח למערב. רב, החריצה מן היומיום המובן והכרוז והמפורש והמוסבר שבצירוף התנייכי בבית השני מתעצמת מאוד. לפתע הידיד כנגד עינינו בדמות קוסמית. הוא שמש התג את חוגו מקדם לים. אלא שלן, לידיד, לא ניתנה השלמת מסילתו. עודו במחצית חייו, בדרום, וכבר האש טגבו, המוות, ובדרום מקדמות פניו כאת ערבן. חוקיות הטבע נפרעה. וכיצד? כיצד נעמד השמש בדרום ואינו מגיע למערבו? מי יסדיר? מי יבין? הרי המהלך הטבעי נעצר!

הבית השלישי, והוא המבשר את המוות, אומר גם את הסוד. הידיד נהיה פלאי מאוד כמזלות השמים, רחוק מאוד מן האדם וממעונו הרגיל. והמשורר אינו "גודע" עוד ואינו "מרפף בספר" ואינו "בשנן על־פה".

עכשיו גם המגינה העממית, הבלתי מאומצת של השיר לא תזרום עוד כקודם. את השורה הראשונה של הבית הרביעי והאחרון מבחרת צורה חזקה המתחזרת במשפט המוסגר. גם השורה השניה בקוטעת. אלו הן שתי השורות האומרות את המוות בקול. ואילו שתי השורות האחרונות פותרות את בעית השיר שהיא בעית האדם בעולם. "מאר" זה אינני יודע, / אינני יודע דבר". אי־הידיעה כמורגה עליונה בתהליך הירידיעה שנתעמק שלב אחר שלב מן החיצוני אל הפנימי, מן הנגלה אל הנסתר ומן המפורט אל הכולל, הוא המקום שבו מתנגלג המת בחי. כמי ציאות שאין עוד מערערין עליה ושאין עוד להכחישה בשום שינוי ואיגוה נדי קקת על־כן לניחוח כלשהו, מצא הקיום את מקום זמנו. הוא נכנס בנצח. באי־הידיעה, באותה תמיהה ופליאה גדולה, קם הידיד המת לתחייה. לראשונה היה ספר; הוא נהיה בן לאם והמיר את דמות הבן בדמות השמש. עכשיו הוא מהמוג התמוגגות שלמה עם המשורר, ויתירה: עם השירה. שהרי אי־הידיעה זו גם נקודת המיפגש של אדם עם עולם כשווה עם שוה. זוהי פגישה של התמוגגות. כאן מקורה של השירה. באותה שתיקה גולדת הלשון.

המשורר נזכר בידו שמת. הוא מק דיש לו שיר. בזכרון השירי מתעצבת עוד פעם דמותו של המת בדיוקנו של החי. בחלפו על פני המשורר כעלה נדף הוא מבטיח את הווה. בהווה המתודש, בזכרון, משנן איש את רעהו כמכתם. הזוכר יודע את הניזכר בעל־פה. הוא קורא בו מאלף עד תל מדף אלי דף. הידיד בפני ידו כספר הפתוח. אין בו מתום. הוא כולו גלוי.

בבית הראשון לפנינו תמונת אדם המחזיק בידו כבספר יקר שיחזור אליו יום ביומו עד זעתו על בוריו. זוהי תמונת אדם המחזיק בדבר שמי חוצה לו. אמנם דבר יקר לו עד מאוד שלתוככיו הוא חודר והולך. תנועת המשפטים השקטה מוסרת את העובדה. מצב הידיעה הברורה אינו משתנה גם בבית השני. תדאותה של הידיעה מוסי מכת. טרם שידוע ה"מה", ידועה הידיעה: "ידעת...". אולם בצירוף הקדום "צאתך ובואך" חורגת דמותו של הנדי כר מיומיומיותו של אדם מן הישוב ולובשת ארשת מיתית במקצת (**). אבק של פליאה דבק בה. והנה, אין עוד יחס

(*) אברהם שלונסקי: שירים; כרך ב, הוצאת ספרית פועלים, 1954, ע' 328.
(**) מלכים ב'; י"ט, כ"ז וישעיהו ל"ז, כ"ח: ושבתיך וצאתך ובאך ידעתי ואפשר יש גם סמוכין בפסוקים ז'—ח' בתהלים קכ"א: יהוה ישמרך מכל רע ישמר את נפשך. יהוה ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם.